

Овај пројекат се суфинансира од стране ЕУ кроз Интеррег-ИПА Програм прекограничне сарадње Бугарска-Србија 2014 – 2020, 2014TC16I5CB007.

НЕЗАБОРАВЉЕНИ ЛОКАЛНИ ОБИЧАЈИ, РИТУАЛИ И ИГРЕ

ПРИПРЕМИЛА: Бойка Кичукова,
НБ „Гео Милев 1954“

По пројекту "Партнерска мрежа за омладинске иницијативе, стваралаштво и развој"

.....♦ - ♦.....

Текстови су сакупљени у архиви
библиотеке, од младих из
клубова и са Интернета

.....♦ - ♦.....

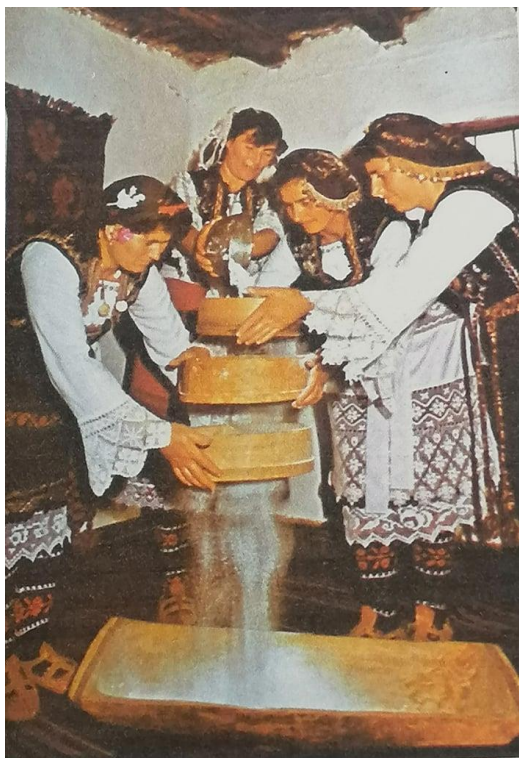
Фотографије су из архиве библиотеке,
из личне архиве и са Интернета

1. ОБИЧАЈ "Традиционална Василишка свадба" уписан на прву листу Бугарске у Унеску, у рубрици „Породични празници и обичаји“ након заштићеног пројекта НБ "Гео Милев - 1954" град Момин проход 2008. године. (Линк видеа општине Костенец о обновљеном обичају: <https://www.youtube.com/watch?v=AT7SXD8FAAs> у извођењу фолклорног ансамбла "Момин проход")

Венчање је један од најважнијих тренутака у животу мушкарца и жене, испуњен многим обредима који имају за циљ добробит младог брачног пара, да би испунили своју одговорност према рођацима и познаницима, да се старају о домаћинству, о имању, а пре свега у циљу наставка људског рода. Све до педесетих година двадесетог века трајала је пет дана, од четвртка до понедељка, сваки од ових пет дана карактерисале су различите радње и обреди, условно означени на следећи начин:

ПОЗИВАЊЕ НА СВАДБУ: (одлазак од куће до куће са флашом вина) Позивање на свадбу врши **девер** (младожењин брат) који са флашом „**буклијом**“, пуном ракије одлази лично у куће блиских људи недељу дана пре свадбе. Девер је окићен појасом и **букетом цвећа** украшеним **златоним листићима** и **црвеним концем**.

МЕШЕЊЕ ХЛЕБА: Мешење хлеба се обично дешавало у четвртак пред свадбу. Хлеб су месиле моме (девојке) младине **друшке (другарице)** које је требало да буду *“мајчине и очеве”* т.ј. да нису сирочад. Сејање брашна је морало да буде кроз три сита, притом водећи рачуна да се не чују сита, да се младенци не би свађали после свадбе. Приликом сејања се на сав глас певала песма *„Дајте сито и ситно решето...”*

После сејања је почињало мешење. Девојка која меси прави у средини удубљење, ставља со и сипа свеже захваћену воду. Вода мора неизоставно да буде свеже захваћена да не би неко направио магију. Најважнији од хлебова је кумов хлеб, украшен са четири пилића од теста, са очима од зрневља црвеног кукуруза које гледају ка споља (из тог дома излази човек односно млада). Док се праве пилићи запева се: *„Сиви бели голубови, где сте ми летели, летели смо летели у момине дворе, шта је радила мома, танке дарове је скупљала, сватове да дарује...(Даривати - Да(ва)ти коме какав поклон, поклонити, поклањати)”*. Након што је хлеб умешен, док се тесто диже (активирање квасца у тесту, ферментација) сви се хватају у коло на песму: *„Момиче, момиче - гуди (За обраћања са речима које изражавају негативан став према особи или објекту) мрена рибо...”* У момачкој кући (кућа из које је момак, младожења) такође се меси хлеб и то раде заове (мужевљеве сестре) и девојке блиске породици, услов да су *“мајчине и очеве”* односно да имају и мајку и оца живе, такође важи. И овде се меси кумов хлеб са пилићима – једино што пилићи гледају ка унутра, зато што ће у овом дому ући нови члан породице - млада. Меси се и хлеб, који ће се ломити на дан свадбе од стране младе и свекрве да би се видело која ће убудуће бити

боља. Једна меси, остале певају: „Скупљајте сито и решето, да просејемо момчево жито, да нађемо девојчин прстен...”: Постоји веровање да, ако се не умеси обредни хлеб, тешко ће ти изаћи душа кад кренеш на онај свет. Кићанке којима ће млада китити сватове праве младе девојке блиске невести, од вечно зеленог дрвета - разгранатог шимшира или крушке (ако има сезонског цвећа - и оно се везује за шимшир црвеним концем и украшава се златним листићима. Украс кумовог дрвета је на разгранатом шимширу – обавезно женском, на његове гране се везују папирнати цветови, на листовима шимшира залепљени су привесци од пшеничне стабљике и шареног папира или кокице – на лишће шимшира се набоду набубрели пасуљ.

Док се праве кићанке, девојке учеснице се чисте ракијом из флаше „пљоске“, тако што се флаша преноси из руке на руку у правцу десно. Све време **песнопојке** (девојке које изводе народне песме, чувене у селу) певају: „Извила се бела **лоза** винова (Пузави вишегодишњи грм који рађа грождје.), то не била бела лоза винова, него били девојче и момче”. Церемонија завршава поново колом на песму: „Моме Маријо, Маријо, Марија оро (коло) водила, о својој другарици мислила....”

ПЛЕТЕЊЕ КОСЕ И ПОКРИВАЊЕ НЕВЕСТЕ - овај обред значи крај девојаштва. Обавља се рано у недељу, *”док сунце није огрејало (изашло), да не **опече** (За сунце — пече много јако) невесту док стави вео”*. Пре него што се почне са плетењем косе, умивају невесту свежеом водом „ем да је бела и црвена, ем да је штити од **урока**” (По народном веровању – зло, невоља која задеси оне које се злим очима гледа или хвали.) Плету је њене другарице, које су „и мајчине и очеве,” а остале певају *„Мајка Мара фино ситно плела...”*. Младина коса први пут се плете у две плетенице (до тада се је плела само у једну плетеницу, по томе су се разликовале девојке од невести), везујући се белим тракама-машницама. (*Трака разних материјала, боја и ширина која се користи за декоративно везивање и декорацију. Трака за косу.*) Облачење и покривање невесте су последње бриге, пре него што ће је извести из рођене куће. Да би је сачували од урока, терају је да стане у **црепуљу** (*Црепуља је једна од најстаријих форми кухињске керамике, плитког кружног облика у којој се на огњишту пекао хлеб. Назив је добила по томе што се израђује од печене земље сличне црепу.*), око црепуље стављају у круг влакна од конопље, терају младу да се нагне, покривају јој главу кецељом (*прегачом*), да може да удахне дим од запаљене конопље.

Млада је обучена у ношњу од сукна (*Сукно је једна од најстаријих одевних тканина, израђивана од вуне*), познатија као „Ихтиманска ношња“ (из околине Ихтимана), око струка се обавезно везује бела чипкаста кецеља са машницама на крају и црвени појас (да би лакше родила). Ако је хладно облачи јој се црни капут од коже куне или ласице. Ставља јој се специјални чипкасти напрсник. Обува плетене чарапе, чисто беле или шарене, и ципеле (*кундри*). На рамена јој се причврсти сноп шарених трака. Млада носи зелену мараму (*ресач*). На главу јој стављају воштани венац-круну и покривају је марамом од чипке (*вео*). Украси

су јој: огрлица – *ђердан*, *копча са појасом од перли*, воштане наруквице и наушнице са новчићима. Церемонија је тужна, опроштајна и песме су тужне. Понекад млада плаче, другарице такође и зато се у том тренутку не игра коло.

БРИЈАЊЕ МЛАДОЖЕЊЕ

Бријање младожење обавља девер у недељу, на дан венчања, у дворишту испод плодног дрвета, тако што се опет налива свежа неустајала вода - две девојке држе крпу „да не падне длака - јер ако оде код зликоваца могу магију да направе и да раставе младенце.” (према веровању, длаке се користе за прављење магије, зато је важно да не оду код непознатих људи). Длаке се тајно бацају у текућу воду. За време бријања, музика (обично гајде и бубњеви, а понекад додатно и кавал и виолина (*кемене*) је већ стигла и свира, што је знак да је све већ готово за почетак свадбе.

ПОЛАЗАК СВАТОВА ПО МЛАДУ Главни актери су: младожења, девер, деверуше, кумови и наравно музичари - сви су младожењина родбина, празнично обучени, закићени кићанкама од стране деверуша. Расположење је добро, сви су срећни, настаје велика галама, нека чује цело село да се креће за младу. Свадбено весеље је јако гласно, праћено музиком, тутњањем и повицима - најпре иду музичари. Сватови треба да прођу за невесту путем којим се неће вратити, иначе "млада може остати удовица и може се вратити код родитеља". Обично је младина капија закључана и девер и младожења треба да дају откуп у виду новца или робе или да играју брзо народно коло "рџеница", док реше да им отворе. Веома је тешко доћи до младе, пева се песма „*Не лупај вратима, девере...*”. Девер откупљује и младине ципеле. Након откупа девер хвата младу за мараму којом је покривена и изводи је у очеве дворе.

ПОЗДРАВЉАЊЕ МЛАДЕ СА СВОЈОМ РОДБИНОМ Покривена, млада се поздравља са својом родбином тако што им прво полива да оперу руке – узима воду с посудом од белог бакра, након прања им се поклања, љуби руку, кити их кићанком и дарује даром. За то време песнопојке певају опроштајне песме као „Извеле са девојка на бащини си дворове, на позлатени чулове....”, „Ела се вива превива, мома се с рода прощава...”. Игра се “рџченица” у знак захвалности за дар. Приликом испраћања невесте просипа се жито, просо, ситне бомбоне - за плодност и богат живот, а најстарија жена проспе пред младенцима котао са водом да им иде као по води и да остаре као она.

Венчање се обавља у цркви по свим правилима православне вероисповести, а главни актери поред младенаца су свештеник и кумови. Младенци излазе из цркве носећи у рукама упаљене свадбене свеће, а кума посипа жито и бомбоне за благослов и богат живот. Од цркве до момачких дворова сватови играју коло уз звуке веселе музике. Понекад младенци иду пешке, а у другим случајевима - на коњској запрези - /ово важи за имућније/.

ДОЧЕКИВАЊЕ МЛАДЕ У КУЋИ МЛАДОЖЕЊЕ Овај моменат садржи низ обреда који имају за циљ да приближе младу новом дому. Младенце дочекују свекар, свекрва и деверуше.

Свекрва узима запаљене у цркви свеће, гаси их и их даје деверушама. Млада се поклања три пута свекру док даје руку, а песнопојке запевају „Гледај разгледај девојко јесу ли двори широки...”, целива руку свекру, даје му буклију са ракијом да попије и дарује му кошуљу – исти ритуал понавља и са свекрвом. Кошуље - дарови се стављају спорим покретима десног рамена са рукавима напред. Међу сватовима и родитељима момка започиње дијалог: Хајде да видимо шта ће свекар даровати младенцима - пита неко од сватова:

- На раскрсници велику њиву

- Мало је, још, још....

- У читлуку ливаду

- Још, још....

- И од црне краве - теле

Свекар се заклиње речима: Ако га не да - вукови нека га поједу...

- А свекрва, шта ће дати свекрва....

-О, даћемо јој наћве - хлеб да меси, крчаг и бакрач - воду да носи, оклагију - питу да увије, качамак да прави, метлу- двориште да мете

- Хајде, хајде развежи ту кесу за златницима

Свекрва полако вади златник увијен у мараму који се преноси са колена на колена и сватови почињу гласно да вичу у знак задовољства.

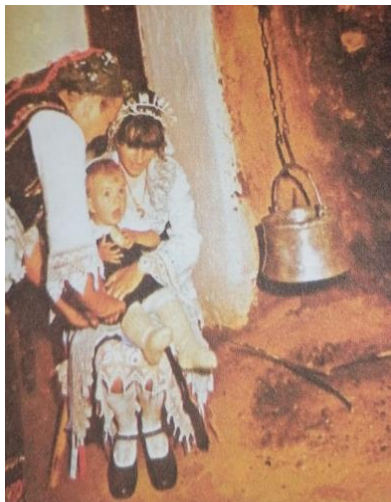

Свекрва дарује младу јастучетом, торбом, торбицом, крпом, даје јој под један пазух векну хлеба, а под други кудељу вуне (да не иду гладни и наги). Узима чашу црвеног вина и пере их здравцем, понављајући три пута. *"Да сте црвени као вино, да сте здрави као здравац, јер га мраз не убија и снег га не ломи"*. Простиру бело платно, на које метну бакарни котлић са водом, свекрва опаса главе младенцима скерлетом и благосиља их: *"Да остарите, да побелите као Стара планина, колико песка у реци, толико врисака у нашој кући"* и води их по белом платну. Младенци улазе у кућу десном ногом прелазећи праг.

Свекрва води младу на огњиште да откопа жеравицу, па ће јој се родити румена деца. Млада гледа у ојак да јој деца имају црне очи. Дају јој мало дете које прво

мора да уштине да би заплакало. Да би и она родила. Затим пољуби дете и поклања му колаче и чарапе.

СВАДБЕНА ТРПЕЗА

Поставља се одмах по дочеку младенаца, а углавном се одаје почаст кумовима. Кумске хлебове „играју“ мушкарци из кола „Кљорчовото“ и стављају на сто испред кума. Девер и деверуше воде младенце до трпезе пред кумом. Невеста се три пута клања и љуби куму руку, а он жеглом скида вео који деверуша односи на плодно дрво, да би нова породица добила наследнике.

Кумовима се дарују кошуље, а они дају бакарни котао и вео (мараму. Млада се поклони и дарује сватовима пљоску са ракијом. То је велико весеље све време. Играју се кола пред кумом, а посебно је атрактивна једна брза игра у име дарова најважнијим сватовима, у коло се хвата и куварица са великом кашиком

диригујући са њом игру. Дарови се након кола ритуално враћају на рамена власника. Куварице и крчмар, унапред одређени од стране родитеља младенаца иду око трпезе и гледају да неко не остане гладан или жедан. Наздравља се речима: „Наздравље, да су живи и здрави млади... Дрво и камен да узму - у злато да се претвори”. Док сви једу и пију, млади стоје у знак поштовања према присутнима, а играчи не престају да загревају слављеничку атмосферу. Играју се права кола, “копаница”, „Трње моме“. Карактеристично је и женско свекрвино коло на песму: „Две си моми мумувале” или „Два се млади залибиле” (Двоје младих се заљубило), по жељи свекрве, ако уме да игра онда и „Кукунешка” – типично локално женско коло. „Испред кума се вода не гази” и свака жеља куму се испуњава, обично он заповеда музичарима шта да свирају. Након угошћавања, врши се обред ломљења погаче између свекрве и невесте. Она која добије веће парче, она ће убудуће бити главна, јадна млада ако свекрва добије веће парче. До сада је млада ћутала, ни реч није проговорила. Пост започиње пред кумом који држи погачу на којој је стављена посудица са сољу и пита: Шта је то кумо? То се понавља три пута. Наступа потпуна тишина, а одговор невесте: „Хлеб и со” је знак за наставак свадбеног веселја. Шта је то кумо?: „Хлеб и со.”

Почиње шарено коло, предвођено од стране кума. Коло се води и ломи увијајући се као пуж и опет се исправљајући. На крају кола се игра са кумовим хлебом са пилићима. Након гозбе и веселја време је за испраћање кумова и девојчине

родбине. То се дешава уз музику, ако има више музичара, они се деле - једни настављају весеље код момка, а други испраћају кумове и девојчину родбину. Играју се права и крива кола “Шиите ми кройте терзии, право сечено, напред и вѣрни, тук-там, тук-там”.

ПРВА БРАЧНА НОЋ Ступање у брак је најважнији тренутак у животу младенаца. Његов успешан ток, постизање позитивног резултата, од којег зависи породични живот младог пара у будућности, циљ је и смисао целокупног ритуалног процеса, свих обредних радњи пре и после овог тренутка. Они који су већ прошли овај пут спроводе младе. Прво младу уводе у брачну собу: свуку јој сву одећу, распетљају косу и облаче је у нову кошуљу (свуку јој одећу и косу распетљају, да млада, ако је спавала са неким другим, не употреби неки трик). Када је млада већ у кошуљи, уводе и младожењу, након што су га детаљно прегледали и развезали му све чворове како се не би везао на врхунцу. Вечерас се мора одржати сношај - млада мора доказати да је поштена, а младожења да је мушкарац. Док траје удварање, у кући остају најближи младожењи, који настављају да једу и пију и свирају песме као што су „Зеко“, „Како да посадим ову паприку“, чекајући резултат прве брачне ноћи. Добра вест је пуцњем оглашена од младожење, након чега свекрва износи кошуљу на решету и весела и

задовољна показује је свима. Обичај је да ко види оставља новац на кошуљи. Од тог момента весеље добија невероватне размере, чак до јутра. Ако невеста није поштена, било је случаја да је враћају натраг родитељима, у другим случајевима музика и весеље су прекидани, а поругану невесту су пели на магарицу, терали је да свира у гајде уместо музичара и тако кроз цело село, све до реке, да се умије чистом водом и да се љуља на врби. Овакав однос према недеви невести изграђен је на раширеном веровању да она доноси несрећу и да се само тако може одагнати зло. Ако до прве брачне ноћи није дошло младожењином кривицом, он се везује „ланцем” од огњишта и води се као стока. Ако је ујутру све у реду, свекрва шаље поруку девојчиној кући да носе „слабу ракију” у знак да је млада девица.

ВОЂЕЊЕ НЕВЕСТЕ ЗА ВОДУ Млада иде на бунар заједно са девером и деверушама, неким од сватова и свирачима. Од деверуше и зета узима казане клањајући се, љубећи руку и дарујући их чарапама или пешкиром. Пре него што почне да захвата воду, у бунар спушта жито за благослов и новац – новчиће за богатство.

У повратку се игра до мачког дворишта, где млада прво даје воду младожењи, а потом свекру и свекрви и осталим рођацима. Млада их ословљава именима која ће користити убудуће: Ево тата, /свекру/ да пијеш воду, свекрви, мама, осталима, како треба да буде: сестрице, брале, стрико, ујко, тетка, бако итд.

2. **БАБИНДАН** је један од великих народних женских празника, посвећен “бабицама” – женама које помажу при порођају и младим невестама које су рађале. Слави се 8. јануара (или 21. јануара по јулијанском календару). Празник је повезан са бројним ритуалима којима се одаје почаст женама које помажу младим мајкама.

Тако и пре изласка сунца мајке са децом од једне до три године одлазе на чесму да налију свежу воду. Ставе у казан стабљику босиљка или геранијума, узму сапун и нови пешкир и крену код баке да је „залије“.

Ритуално заливање бабице одвија се испод воћке у башти, на травњаку или испред степеница. Свака жена даје бабици сапун, сипа јој воду да се умије и даје јој пешкир који је донела. Бака кити младу букетом геранијума, везаним "мартеницом" - црвено-белим концем. Често при заливању бабица баци шаке воде увис и скочи три пута говорећи: „Нека деца цикћу и буду црвена и бела! Колико капи, толико благослова и здравља!“

После поливања, жене дарују баки кошуље, чарапе, сукно које јој пребацују преко десног рамена. Са своје стране, бака везује црвено-белим концем сребрник на десној руци деце коју је чувала од рођења и такође им даје чарапе и кошуље. Затим умива детету лице, јер се верује да на Бабиндан вода која је прошла кроз бакине руке има прочишћавајућу моћ. У подне се окупљају невесте на свечани ручак код бабице. Свака жена донесе погачу, питу, кувану или печену

пилетину и ракију или вино. Љубе баку у руку и пружају јој послужавник са храном. Почиње весела и бурна гозба.

3. БОГОЈАВЉЕЊЕ

је један од најстаријих хришћанских празника. Празнује се 6. јануара (Јордановдан) по грегоријанском календару и посвећен је открићењу Исуса Христа, као бога, већ у зрелом добу, али је у прошлости више био усмерен на прославу његовог појављивања у свету. По веровању, у поноћ уочи празника реке престају да теку и постају лековите. Верује се да вода на овај дан има света и лековита својства и зато се чува током целе године. Бугари кажу да се у ноћи уочи празника небо отвара, а свака жеља се испуњава ако човек наглас каже шта жели. Богојављење је дан када је Јован Крститељ крстио Исуса Христа у водама реке Јордан. У тренутку крштења небеса су се отворила и Дух Свети је сишао на Христа у виду голуба. Отуда потиче и назив Богојављење које се празнује литургијом и воденим слављем. Свештеник баца крст у воду, а нежење се утркују да скоче у ледене воде реке, језера или мора да га узму. Ко први зграби крст, са њим шета по селу и сви га дарују. Верује се да ће бити здрав и срећан током целе године. 70-их година 20-ог века мушкарци су скакали у воду и изводили „плес на леду“. Верује се да је традиција настала из праксе Отоманског царства да регрутује хајдушке трупе у замену за одређену слободу – да се ослободе њиховог утицаја и да истовремено добију заштиту у походима. „Игре на леду“ је требало да превентивно одагнају страх из околних села, где би се могли појавити разбојници.

4. **СВЕТИ ВАСИЛИЈЕ ВЕЛИКИ** је празник из нашег традиционалног календара, који се празнује и у оквиру шире породице и уз обреде у заједници. Уочи празника, који је првог јануара, обавља се обичај „Топљење прстења“. Најчешће се девојке и нежење окупљају и везују прстен или други украс /минђушу или наруквицу/ на букет од шимшира.

У бели котао се сипа вода. Казан се ставља у сито на чије се дно сипа јечам или овас. Сви стављају букете са прстеновима у казан и играју око њега, девојке певају песму: *„Моме Василију, Василију. Василија прстен топила“*. По завршетку песме две девојке узимају казан и носе га у башту крај мегдана и стављају да преноћи под ружом. Девојке и нежење узму из казана јечам или зоб и ставе га под јастук /чучу/, па ће нежења оженити девојку коју сања, а девојка ће се удати за оног кога сања. Ујутру се опет окупљају на мегдану. Нежење праве лођу на котлићу нагомилавањем грађа, углавном бора. Ставља се и шимшир. Уз песму доносе казан са прстеновима и обилазе га неколико пута уз игру и песму. Ако се вода у казану са прстеновима заледи, година ће бити здрава и плодна. Једна од девојака, обавезно са живим родитељима /и мајка и отац/, веди букете са прстеновима, а остале девојке стану са обе стране и дају им посебна имена. „Коме изиђе прстен, млади трговац да постане“ „Коме изиђе прстен светом Ивану нека иде“. Кад изваде и последњи прстен, сипају воду где не ходају, најчешће на геранијум у башти где га не газе, узму шимшир испод казана за здравље, неколико људи свира песму и разилазе се.

На Василијевдан мала деца рано ујутру обилазе махалу и благосиљају одрасле за здравље дреновим прutom, одсеченим и умоченим у воду и остављеним на топло на Свету Ану, које су процветале за Василијевдан. Домаћини их дарују орасима, сувим воћем и ситним новцем. За празник домаћица спрема трпезу,

кува чорбу, меси питу од меса у коју ставља гранчице са различитим бројем пупољака дрена које назива срећом. Меси се погача, слична оној за Божић.

5. ОБИЧАЈ „ДОДОЛЕ” (ВОЈДАНКЕ) – МОЛИТВА ЗА КИШУ”

Основу бугарских народних празника и обичаја чини народни поглед на свет – знања и представе о свету, као и међусобни односи у природи и друштву. Да би задовољио своје потребе везане за добру жетву, здравље домаћих животиња, здравље и благостање породице, човек утиче на природу. Специфичан начин утицаја одређен је сазнањима и идејама о његовој суштини и међусобним односима у њему. Са почетком лета долазе суше. Да би одагнали ову несрећу, наши преци су вршили обичаје засноване на различитим верским и магијским основама којима су молили Бога за кишу и влагу на усеву тако неопходним за жетву. У нашој народној култури постоји специфичан обред против суше, познат у различитим крајевима земље под различитим називима „Пеперуда“, „Перперуда“, „Перунига“, „Додола“, „Дудул“, „Ваи-дудула“, „Војданка“. „“, „Росоманка“, али имају један главни циљ – да моле кишу за усеве. Такав обичај познат под именом „Додоле“ сачуван је до данас у региону општине Костенец.

Обичај нема тачно одређен датум. Обично се ради када је време сушно у касно пролеће и рано лето и представља облик ритуалног мољења за кишу. У месецима мају, јуну или јулу, када суша постане неподношљива, жене удовице и девојчице од 12 или 13 година, на челу са Додолама, окупљају се по селу и певају песме молећи за кишу. Главна лица у обреду су Додоле. Оне се бирају најчешће између 10 и 12 година. Морају бити или сирочад, да би се Бог смиловао несрећној деци, или последња деца жена које су већ рађале, да отресу фину кишу са неба, али увек морају бити „чисте“ (девице). Додоле су босоноге и гологлаве, распуштене косе, носе само кошуље да изазову сажаљење.

Украшене су зеленилом, најчешће од базге или врбе, јер по веровању наших предака тамо где расту има доста влаге. На главе стављају венчиће, а у рукама носе направљен крст. Њихово име „Војданке” потиче од узвика „Војдане ле” у припевима – молитвама. Цела дружина, предвођена Војданкама, обилази куће у селу и пева посебне песме - молбу за кишу упућену Богу: “Гром је, мајко мила моја, гром праснуо. Где је пао, мила мајко, куд. да ли је пао? У царским дворима, мила мајко, у царским дворима. И у дворе, мила мајко, и у дворе, лежи Костадин, мила мајко, Костадин лежи, Лежи умире, мила мајко, лежи, умире.” Кад стигну до куће, мењају песму: “Лептир долетео, Ајде, дај Боже кише. Од орача до копача, Војдане ле, дај Боже кише. Да зароси ситна роса, Дођи, Боже дај кишу. Нек се роди пшенично просо. Дај Боже кишу за пшеницу и просо, Дођи, Боже дај кишу. Да нахранимо сирочад, Хајде, Боже дај кишу. Јадна сирочад, хајде, дај боже кише”. Домаћица их дочекује испред сваке куће. Захватајући руком воду из казана, она прска војданке и пролије сву воду из канте, изговарајући речи: “Како вода тече на војданке, нека тако пада киша! Затим им даје брашно, пасуљ, али никако јаја, да не буде града. Важан моменат у ритуалу је котрљање решета у дворишту сваке куће, пред домаћицом која је дочекала Војданке (Додоле). По њему се предвиђа да ли ће бити благослова и сви то прате са стрепњом. Ако је сито поклопљено, биће обиља током целе године, а ако је отклопљено, није добро. Пре него што га закотрљају, жене благосиљају: “Нека је благословено, нека је амбар пун.” Жене при обиласку кућа покушавају да потајно откину неколико сламки са метле газдарице чије су куће, јер има старо веровање да ако се метла украде, сиромаштво нестаје из тог дома. Тако поворка обилази све куће у селу. Врећа је напуњена брашном. Једна од жена из поворке Војданки има задатак да умеси хлеб, а остале иду на реку са песмом: “Потекла је река Тунџалија, потекла река Тунџалија. Довукла је јавор дрво. На дрвету, на дрвету, дотерано девојче. У руци држи, у руци држи позлаћену чашу, позлаћену чашу.” На речи девојке и невесте врше својеврсну „кишну молитву”. Војданке покретима руке праве крст и изговарају речи: Крст у води и киша у пољу, крст из непознатог гроба, киша са незнаног брда. Бацају крстове у воду, па скидају венце са главе и бацају их речима “Како вода носи цвеће, нека ветар донесе кишне облаке.

Све девојке и жене које учествују у ритуалу бацају цвеће у реку. Прекрсте се и умивају очи за здравље и благослов светом водом коју је из црквене молитвене собе донела једна од жена у посебном бакарном казану и запаљеним свећама на реци. Затим се заједно враћају у кућу жене која је месила хлеб. Хлеб увијен у крпу газдарица предаје Војданкама да га протресу уз речи: Колико је хлеб тежак, тако треба да тежи и класје мекиње. Она узима хлеб и почиње да га ломи, стављајући први изломљени залогај у своја недра, а затим ставља залогај у уста Војданки и дели свим женама и девојкама у поворци, говорећи: Нека се Господ смилује и подари кишу, да се роди, да плуг иде и да не иде, да жита пуне амбаре, а овце торове, да нема жедних, гладних! Да нема голих, да нема босих ногу! Амин! Надајмо се! Сви се разилазе са песмом: "Појави се, појави се, мамо, црни тамни облак. То не био, мамо, црни тамни облак. Већ су били, мамо, нежење из долине." Војданске песме су део древне народне музике. У њихове текстове је уклесан молитвени рефрен: „Дај, Боже, кишу“. Изводе се групно, двогласом карактеристичним за наше крајеве, и носе древно митолошко значење. Према истраживачима, корени обреда повезани су са обредима у част громовника Перуна и његовог наследника у хришћанству Светог Илије.

6. ЂУРЂЕВДАН

је највећи бугарски пролећни празник, који означава почетак лета и нове пољопривредне године. Повезује се са буђењем природе, са мирисом цвећа, трава и биља.

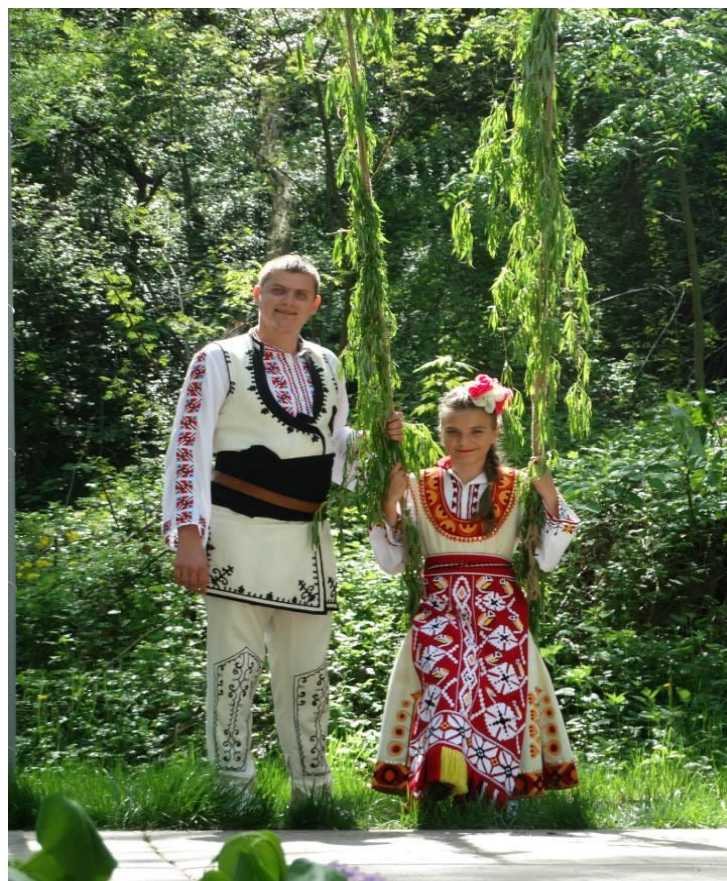
Слави се на дан хришћанског свеца Георгија, који је према народном веровању заштитник пастира и стада.

На овај велики пролећни празник, људи се свуда љуљају на љуљашкама везаним за разлистало дрвеће.

Љуљање на љуљашкама се у народном веровању повезује са преношењем моћи дрвета на човека током пролећног буђења природе. Висок замах приликом љуљања је симбол раста. Љуљање почиње рано ујутру, пре изласка сунца и наставља се током дана.

Уочи Ђурђевдана или рано ујутру на сам празник, младе девојке и момци беру цвеће, ломе грање и певају Ђурђевданске песме. Обред кићења зеленилом почиње на њивама, а потом и у селу. Девојке плету венце, које стављају на косу, а момци на капе. Праве се и три венца: за овцу која ће се прва помусти, за јагње које ће бити принесено светитељу и за посуду са млеком. Верује се да зелене гранчице повећавају количину млека код оваца. Као жртва даје се прво јагње које у току године заблеји (жртва у славу Св. Ђорђа). Постављање трпезе за Ђурђевдан на отвореном је обичај познат од давнина. Трпеза је заједничка и прави се на зеленој ливади у порти цркве или поред светиње која се везује за име Св. Ђорђа. Жене слажу печену јагњад, обредни хлеб, свеж сир, питу, зелени бели лук. За време оброка, пре или после њега, играју се Ђурђевданска кола до касно у ноћ.

6. ИВАЊДАН (Ењовдан)

Овај древни бугарски празник је главна прекретница у митолошком празничном календару старих народа, везан за летњи солстициј, када је дан најдужи, а ноћ најкраћа. То је омиљени летњи празник младих и старих који дели годину на два дела. Веровало се да после њега зима креће на далек пут ка људима. Прича о томе како Ењо облачи капут и одлази по снег подсећа нас да је време да размислимо о дугим хладним месецима. Израз "Ењо је обукао капут да хода по снегу" - дефинише овај дан као својеврсни почетак зиме. Ивањдан (24. јун по

грегоријанском календару) је хришћански празник којим црква прославља рођење Светог Јована Крститеља. Овај дан није као остали летњи дани одлазећег јуна, по значају стоји уз Божић, Ускрс и Ђурђевдан, али од свих има најјачи пагански утицај, са најбогијом сликовитошћу и симболиком. Његова магија се изражава у томе што на овај дан сви очекују магију.

Ноћ уочи Ивањдана је ноћ траварки - најтајновитија и најмистериознија ноћ у години. Тада свака трава добија лековиту моћ, па се скупља рано ујутру, пре него што се сунце појави. Од биља, а најчешће је на првом месту хајдучка трава, жене праве наруквице и венчиће везане црвеним концем који се окаче на разна места по кући и током целе године служе као лек. Од трава и цвећа убраним на празник прави се велики венац, кроз који се сви провлаче за здравље. Чува се и користи се за лечење. Према народним веровањима, постоји 77 и по људских болести. За 77 болести постоји лек, за само половину болести – ниједна.

7. КУКЕРСКИ ОБИЧАЈ – Дервишев дан или “Покладе”

У различитим деловима Бугарске, кукери се праве у различито доба године и симболизују различите ствари. Кад се почне од Нове године и Васиљевдана у македонском крају са бабугерима, станчинарима, старцима, сурима, џамаларима, чаушима и Арапима, 14-тог јануара у околини Перника са сирвискарима, Песјацима код „Песипонедељка“ у Широкој луци и Родопима стигне се до дервиша, кукова и кукера на празник Сирни Заговезни у целој Јужној Бугарској. Веровања везана за обновљене обичаје су различита, али у основи свих њих је протеривање зла, ношењем страшне одеће и маски, качењем звона и клепета.

Обичај „Кукерство“ у нашим крајевима датира још од пре више од 8000 година, а још од времена Трачана слави се у дане трачког бога веселја Дионисија и дочек земљорадничке Нове године, везано за орање њива за време празника „Сирни заговезни“. На овај начин се прославља крај зимског мртвила и почетак летње плодности. У целој Софијској области, као обичај, „Кукерство“ се очувало само у области Елин Пелин, у селу Горна Василица, а после пресељења становника из Василице у Момин Проход, ту се очувало, такође. Игра Кукера представља однос између природе и човека: **Земља-жена, орање-поседовање, сетва-оплодња, зрно-мушко семе.** Покрети дервиша имају значење заклетве:

- Покрети забадања црвено обојених мачева представљају покрете оплодње;
- Подскакивање - да натера жито да расте високо;
- Клађење и сагињање - да претегли и да се љуља од изобиља зрно на житном класу;
- Котрљање по земљи - да се човек напуни њеном снагом;
- звецкање звончића и клепета - да се уплаше и протерају зле силе.

Кукерство је део игре, припрема за породични живот младића, да би кроз игру видео, упознао и припремио се за живот после венчања. Дервиши, само неочењени, окупљају се на сеоском огњишту, одакле, предвођени свирачима, обилазе куће да отерају зло. Након обиласка кућа, група, праћена целим селом, враћа се на мегдан, где изводе древни обред око запаљене ватре, коју млади нежење прескачу за здравље, благосиљајући: „Колико варница, толико златника“. Девојке и невесте певају и уграју, дервиши јуре у разним правцима, настојећи покретима и звоњавом звона да уплаше зле силе. Док се игра, кукери се шале са посматрачима ударајући их животињским репом за здравље. Сви заједно играју, а веселје траје цео дан. Народна библиотека „Гео Милев-1954“ Момин Проход годинама тражи, проучава, интерпретира и популарише локално фолклорно наслеђе – обичаје, обреде, песме, игре. Вештине и информације се преносе са старијих на млађе.

Као наследници јединог села у Софијској области, у коме су маскенбалске игре распрострањене и трају до данас, библиотека већ више од 15 година организује сабор кукера „Покладе“, јединствену прославу која потиче из антике и тежи ка вечности. Скуп се утемељио на националном нивоу, као један од највећих кукерских фестивала у земљи који на једном месту окупља преко 1000 учесника из свих делова земље.

9. СЕДЕНКА

Седенка је стари бугарски обичај, ритуал који се практиковао у прошлости. На седенкама се окупљају само млади људи који су спремни за брак. Најактивније време за седенку је у јесен и зиму, када девојке нису заузете радом на њиви, а младићи су се вратили из печалбе. Девојка, која је одлучила да организује седенку у свом дому, окупља се са неколико својих другарица у својој кући. Оне налазе највише могуће место у кући (са висине се „далеко чује да је седенка у току”) и одатле се пева неколико песама. Ово је сигнал за нежење. Девојке се обично баве неким послом – преде, шију, предуду предиво и притом певају, причају легенде, загонетке, легенде, приче, играју и шале се и задиркују момке. Своје умеће покушавају да докажу разним „рукотворинама”.

Према патријархалним нормама старог бугарског друштва, сматра се непристојним да девојка бира свог љубавника. Када момци стигну на седенку, они пуцају, вичу и звижде. Обично седе у паровима, сваки момак поред изабранице његовог срца. „Узимање цвета“ је суштински и веома важан знак љубави. Момак краде цвет и односи га на видно место да би се знало да има симпатију. Девојка, пак, ако се врати без цвета, зна се да је „узета“. Ако се родитељи младих противе њиховом браку, младић краде своју вољену или му она даје своју сагласност, што се у већини случајева дешава током седенке. Забава се наставља до зоре, до првих петлова. Прво одлазе момци, а за њима девојке.

10. БАБА МАРТА И МАРТЕНИЦЕ

Баба Марта је митско биће у бугарском фолклору. Према народним веровањима, представљеним у пословицама и приповеткама, њено име се везује за назив месеца марта.

Најпознатији обичај везан за њу је кићење људи и младих животиња мартеницама. Мартеница је обредни украс од упредених нити, који се стављају

1. марта ради здравља, углавном се прави од вуненог или памучног предива у две основне боје – беле и црвене, којим се Бугари ките сваке године 1. марта – на празник Баба Марте. Мартенице чувају кућу од зла а народ од бољки и урока. Представљају дуг живот, здравље и снагу. Прве мартенице, намењене за кићење људи и стоке, биле су само упредене црвено-беле нити, без додатака. У каснијим временима, у неким деловима земље, за конце се везивао златни или сребрни новчић или плава перла. Бела боја симболизује дуг живот, црвена - здравље и снагу. Мартеница је симбол мира и љубави, здравља и среће. Чистоћа и искреност односа уткана је у белу боју, а у црвену - топлина пријатељства и међусобне љубави. Невесте носе мартенице на десној страни, девојке на левој. Младићи их носе са раздвојеним крајевима, а зрели мушкарци - исечене до чвора, да не лепршају. Мартеница се скида када видимо расцветало дрво, роду или ласту. Можемо је везати за процветалу воћку или је ставити испод камена. Легенда о мартеници која је настала 30-их година 20. века везује њену појаву са прабугарима. *Црвено-бели украси потичу из времена кана Аспаруха. Једна од легенди је да је од сестре добио поклон у виду букета везаног белим концем за ногу ласте. Црвена боја је била од крви птице чија је нога била повређена концем. Птица је стигла код кана Аспаруха тачно 1. марта, одакле је почела традиција да сви Бугари једни другима дарују црвено-беле мартенице за здравље и срећу. Кан Аспарух је заповедио да се црвено-бели конац никада не кида, јер овај крвава*

нит ће заувек спајати Бугаре. Мартеницу су номиновале Бугарска, Северна Македонија, Молдавија и Румунија и уврштена је на Унескову репрезентативну листу елемената нематеријалног културног наслеђа човечанства.

11. БОЖИЋ (КОЛЕДА)

Усред ноћи на Бадње вече крећу коледари. По предању, коледари су једино младићи који су спремни за брак. Одлазе у куће родбине, комшија и целог села. Ово се зове "коледовање". Сваки коледар носи штап од дрена. Имају предводника који носи обредно дрво – јабуку, јелу – грану са седам мањих грана, на којој су везане јабука, погача, црвени конци, зеленило, новчићи. Предводник изговара благослов намењен породици и кући. Затим група пева песме за сваку посебно. Певају се за све у породици, од најстаријих (и по годинама и поштовању) до најмлађих. Песме говоре о здрављу и дугом животу, о имању, берићету (плодности и благостању), срећи, љубави и лепим сусретима, о радости, игри и забави. Пева се орачу, чобану, свештенику, кмету, кројачу...

Сељаци великодушно дарују коледарску дружину – хлебом, ситним новцем, месом, сланином, брашном, пасуљем, луком, вином и орасима. Са делом прикупљеног, сутрадан, коледари приређују гозбу, други део продају и новац поклањају цркви, школи или библиотеци. Обично су међу коледарима и старац, баба, сакупљач дарова, гајдаш и четнички певачи. Старац и баба засмејавају присутне, један скупља дарове, гајдаш свира, четници певају. У неким крајевима коледари се претварају да су мачке, мјаучу и најављују долазак. Момци коледари су празнично одевени, као за велику хладноћу, како то обично бива, у зимским капутима, са капама, окићени нанизом од кокица, сувих шљива, сувог грожђа и шимшира нанизаних на црвену нит, са тојагама у рукама и тако обилазе све домове. Свуда по кућама их са радошћу дочекују, осим ако дом није задесила нека туга, смрт или болест. Од поноћи до јутра коледари обилазе домове, певају божићне песме са жељама за здравље, срећу у породици и богату летину, а домаћице их дарују чесницом. Прво се креће од куће најличнијег човека у селу - кмета, свештеника или учитеља. Домаћин дочекује коледаре са чесницом и новчићем забоденим у њу. Домаћица даје сито пшенице, којим коледари посипају по кући за да би било приноса у наредној години. Понегде, ако у кући има девојке за удају, она за свог момка спрема посебну писану чесницу. Затим се све исписане чеснице излажу на јавном месту да се процени колико која вреди и да се купе путем лицитације. Сваки момак откупљује од своје девојке чесницу. Ако је више момака заљубљено у исту девојку, они се надмећу. Све породице од Бадње вечери бдију око ватре чекајући коледаре. Око ватре коледари певају

песме и призивају добро, весеље и срећу. Од моћи ватре очекују да се оно што је речено оствари. Бадњак има, као и ватра, такође магичну снагу. Понегде, када почне да догорева, мушку чељад изводе напоље и само девојке остају око огњишта – да би се од стоке рађало више женских животиња. Остаци изгорелог бадњака се закопавају у виноградима за плодност и добро вино, или бацају у реку за здравље и дуг живот.

12. ТРИФУН ЗАРЕЗАН - празник плодности

Према бугарским народним предањима, Свети Трифун је заштитник виноградара, винара и гостионичара. У православном календару Свети Трифун се празнује 1. фебруара по грегоријанском календару. Трифун Зарезан је један од највећих празника и сматра се почетком ратарске или земљорадничке године. Празник је у потпуности мушки, на овај дан се строго разликују ритуали за мушкарце и жене. Обичај налаже да газдарица куће рано устане и испече обредни хлеб окићен лозовим листом. Пилетина или кокошка се такође кувају и спремају са гризом или пиринчем, а најбоље вино се сипа у чутуру. У нову вунену торбу домаћин ставља питу, кокошку, флашу вина и одлази у виноград да орезује. Жена га испраћа најдаље на крај села. У винограде иду само мушкарци који обављају обичај резидбе. Они зарезују у свом винограду неколико пањева. Прво се прекрсте, полију вино око пања, посеку га косом и поново налију благосиљајући. Након што свако ореже свој виноград, сви се окупљају за заједничком трпезом. На тлу, на дугачким столњацима, распоређена је храна. Поред пуњене пилетине са неком врстом пшенице или киселог купуса, као и пита у облику плетенице или украшене фигурама попут грожђа, на трпези се послужује печена кобасица, сирница, печени ораси и обавезно - вино. У средину

се ставља велики сноп босиљка у који су уметнута три гранчице лозе. Најстарији и најугледнији виноградар узме грозд и каже: „Ко је честит нека узме сноп и буде цар!“. Бира се краљ винове лозе, обично имућнији човек чија се глава кити венцем од винове лозе, а рамена другим венцем. Цара у запрежним колима вуку виноградаре, уз гајде, бубњеве и гонгове, након чега крећу у град или село. Ту се заустављају пред сваком кућом, где домаћица у белом котлићу износи вино, најпре га даје цару да попије, па онда и целој пратњи. Преостало вино у котлићу попрска се по цару и изговара се благослов: "Нека је благословено! Да прелива преко прагова!". Цар на благослов одговара са „Амин“.

Када стигне до свог дома, цар се пресвлачи у нову одећу, али остаје окићен венцима и седе за дугачки сто да дочека људе из целог села. Коло игра кључну улогу у прослави. Коло играју мушкарци у винограду са гранчицама затакнутим за појас или увијеним у венац. За заједничком трпезом игра се коло, на путу од винограда до села такође. Најзад, усред села, на мегдану, игра се такозвано Зарезанско или Трифунско коло. Верује се да на данашњи дан нико не треба да иде кући трезан јер то није добар знак. Увече се прорицала година по угљевљу у огњишту.

13. ТОДОРОВДАН

Тодоровдан је један од првих пролећних празника у народном календару. Празнује се прве суботе после Сирни Заговезни. Познат је и као „Коњски Ускрс“, јер се слави углавном за здравље коња. Празник се помера по Васкрсу – **прва субота Великог поста. Обичаји** овог дана су подељени на жене и мушкарце. Централно место заузимају младе девојке, које почињу да се зову невесте и добијају право да месе хлеб у кући мушкарца. Обредни хлеб који су оне пекле је у облику коња или потковице, маже се медом и на њега се лепи кувани кукуруз. Хлеб проверавају свекрве и потом деле родбини. Обредни хлеб се ставља у јасле коњима, да буду здрави и да имају потомство. Младе девојке перу косу водом у којој има сламе са коњских јасла, да им коса буде сјајна и јака као коњске гриве, затим воду поливају за коњима, који иду на место одређено за трку. Баш те трке заузимају централно место на овај празник. Док жене обављају своје ритуале, мушкарци се припремају за коњску трку. Они устају у зору, чешљају и украшавају своје најбоље коње шареним нитима, перлама и ресама. На некој пространој ливади, траса трке је већ измерена и обележена, цело село се окупило за напети спектакл. После трке, у којој побеђује најбржи, следи додела награда - кеса добре зоби, венац који су исплеле девојке и на крају, али не и најмање важно - опште поштовање и признање. Коњаници и победник праве почасни обилазак села, уз благослов домаћина. И на крају, победник части у свом дому. Како и приличи, све се завршава колом, у чијем су центру јахачи.

14. ЛАЗАРОВДАН

Према старим бугарским традицијама и обичајима, припреме за Лазаров дан почињу рано. Старија жена, која је одавно бави лазаровањем, помаже

девојчицама да науче песме које ће изводити док иду по селу. Већина пева, а остале играју, пошто је Лазаровдан слава и женске народне песме и игре. На овај дан, празнични обред почиње рано ујутру. Девојке се поделе у групе од по 5-6 лазарица и крену у шетњу по селу обучене у свадбене хаљине.

У лазаровању учествују младе жене и девојке које почињу да се припремају већ од поста, а груписане су по годинама. У свакој групи има певачица, шетачица, једна носи корпу са јајима. Шетају по селу у суботу од подне и недеље до подне, улазе у сваку кућу, певају песму за сваког члана породице. Играју Лазареву игру. По народном веровању, власник куће свакој лазарки мора дати сирово јаје, које симболизује бесмртност. Осим тога, њиме су се разбијале чини и прорицале судбине. Кућа коју посећују лазарке сматра се срећном и благословеном. У бугарској традицији, Лазаровдан је слава поља, пашњака и шума, али и слава девојака које после славе Лазаровдана могу да излазе, дотерују се, облаче и понашају тако да се допадну мушкарцима, да имају момка и удају се.

15. УСКРС И ШАРАЊЕ ЈАЈА

Васкрс је најсветлији празник за хришћански свет. Тог дана хришћанска црква слави Васкрсење сина Божијег Исуса [Христа]. Празник је покретан и празнује се у недељу Страсне седмице, чији почетак обележава први пролећни пун месец. Неке традиције и обичаји на Ускрс потичу из античких времена. По старом обичају, Васкрсење Христово се празнује 3 дана, а припреме за његово прослављање почињу током Страсне седмице. Јаја се фарбају рано ујутру на Велики четвртак или Велику суботу, а прво јаје се обавезно умаче у црвену боју која симболизује Христову крв . На Васкршње јутро се истим јајетом прави крст на челима деце, а потом и осталим члановима породице.

Јаје се поставља на видно место у дому, где ће заменити прошлогодишње јаје које је свим укућанима донело здравље, благостање и срећу. Многи древни народи сматрали су јаје симболом поновног рођења и новог почетка. Туцање ускршњим јајима један је од најсмешнијих тренутака Васкрса, који малишани увек ишчекују са великим нестрпљењем и радошћу.

Обичај изражава борбу за здравље и победу у наредних 12 месеци. По традицији, "борак" ће уживати у здрављу, благостању и срећи. У нашим крајевима село Костенец је једно од ретких места у Бугарској где је сачувана традиција шарања ускршњих јаја воском. Карактеристика „писаних” јаја је да су исписана помоћу воска и посебног алата за писање воском (оловка), чији је врх конус кроз који тече отопљени пчелињи восак. Углавном се користе две технике.

Једном техником јаје се прво подели воском на неколико поља, затим се помоћу оловке и воска наносе украси, јаје се умаче у боју и на крају се восак брише. Тако јаје буде нашарано белим шарама. Или се јаје фарба два пута – једном жутом бојом, а после наношења воска – црвеном, а након скидања воска добија се црвено јаје са жутим орнаментима. У другој техници јаје остаје бело, необојено, а воском се исцртавају само контуре, након чега се изнутра боје различити елементи. За бела јаја користи се специјални црни восак и карактеристична тачкаста техника. Од обавезних елемената најчешће је ту крст као симбол хришћанства. Обавезни су биљни украси, а међу животињским орнаментима често је приказана кокошка која је универзални симбол мира и благостања. Осим тога, на јајима су исписана имена, најчешће деце, а исписано је и „Исус Христос Спаситељ“, што је такође увођење хришћанског елемента.

16. БАДЊЕ ВЕЧЕ

је један од најомиљенијих и најугоднијих породичних празника. Људи из ближе и даље околине се враћају својим породицама да прославе Божић и пожеље једни другима све најбоље у наредној години. На Бадње вече вршимо обреде и традиције које се вековима чувају у бугарским породицама. Бадње вече је вече уочи Божића. Тако се зове јер се на овај дан људи моле и желе једни другима све најбоље у будућности. Бадње вече је посвећено дому, породици и огњишту. Пре постављања празничне трпезе на Бадње вече, домаћин у огњишту пали посебно дрво звано бадњак. Дрво је крушка, храст или буква. Бадњак остаје да тиња током целе ноћи и одржава ватру живом. Црно вино, тамјан и маслиново уље се сипају у претходно урезану рупу на дрвету ради благослова.

Пре него што се стави у ватру, запечати се пчелињим воском. Овако припремљени бадњак се сматра помазаним и освештаним. Овај обичај је остао од старих словенских веровања у нашим крајевима. По њима, на дан када се очекивало рођење детета, човек би запалио освећено дрво да отера духове мртвих, зле духове и вештице. После покрштавања, Бугари су задржали овај обичај, али су помазано дрво спалиљивали у част Исусовог рођења. Празнична трпеза је распоређена на слами на земљи, која је постављена у југоисточном углу просторије, испод иконостаса. Слама подсећа на Витлејемске јасле у којима је родила Богородица. Од сламе на којој је породица вечерала, у пролеће се плету венци и каче на воћке да обилно роде. Посуђе на столу је непаран број и јело јепосно. Поставља се за седам особа, колико дана има у недељи, или девет,

колико месеци траје трудноћа жене. У неким деловима земље поставља се за дванаест особа – колико месеци има у години. Трпеза је затрпана свиме што се производи у домаћинству: жито, пасуљ, сарме, пуњене паприке са пасуљем или пиринчем, компот од сувог воћа, кисели краставци, лук, мед, ораси, воће, вино. За столом се мора послужити чесница. Увек је домаћа, јер је симбол приношења жртва. У њу се умеша новчић, а ко је добије биће срећник ове године.

Пре него што почне вечера на Бадње вече, најстарији човек у домаћинству окади трпезу и целу кућу. По веровању, тамјан тера прождрљиве ђаволе са трпезе, ослабљује моћ њиховог оца Сатане и његових помоћника вештица и врачара. Пре вечере се изговара молитва. Најстарији у породици ломи питу уз речи: „Хајде, Боже, да вечерамо“. Први комад оставља се за Богородицу и покојника, затим за кућу, а следећи се деле сваком члану породице по годинама. Обредни хлеб се ломи и за домаће животиње. Девојке, пак, стављају залогај испод јастука како би сањале о момку за кога ће се удати. Од теста погаче пеку се и мали колачићи, који се сутрадан дају коледарима (мушкој деци која иду од врата до врата и сакупљају поклоне у виду воћа, слаткиша, хлеччића). За време вечере нико не сме да устане са стола. Ако ипак мора да устане на неко време, хода погнут да вештице не оборе жито и осуде село или град на глад. Свако треба да проба сва јела да би година прошла добро. Целу ноћ се не диже трпеза, јер ако непознати путник покуца на врата, да може и да једе.

ИГРЕ 17. КОШЧИЦЕ

За ову игру користе се кости од јагњећих или јарећих ногу. Обично четири кошчице су потребне. Узимају се у шаку, бацају се нагоре, шака се окреће дланом надолу и мало раширеним прстима да би било више места, а треба се трудити да има што више кошчица на руци. Они који су пали на земљу или сто се не

рачунају, а они који су на руци у зависности од положаја рачунају се као 1, 2 и 3, а по договору можда 5, 10, 15. Кошчице имају само три стабилна положаја. Највероватнији положај након слободног пада је да леже на оној равној страни на којој је средина удубљена, а најмање вероватан положај је да леже на ужој дужи страни. Као и све игре и ова има варијације. Кошчице се могу офарбати у различите боје и тако се могу одредити различите вредности. Може се играти на столу, на табли, бацањем руком и падањем на сто. Негде се играју са неким другим бројем кошчица. Пошто величина кошчица зависи од старости животиње, свако скупља и игра са својим мислећи да су најмање или је можда тако навикао.

18. КЛИС

је дечја игра, углавном за дечаке. Укључује два или више играча. Клис је 12-18 центиметара дуго четвртасто дрво, дебљине 2-2,5 центиметара и зашиљено на оба краја. На његове четири стране је урезан један од следећих бројева - I, III, V или X. На земљи се копа дугуљаста јама ширине 10-15 центиметара и дубине 3-4 центиметра. Мерење се врши штапом. Онај који остане ставља клис преко дугуљастог удубљења. Један од играча, одређен редоследом мерења, забодје крај свог штапа у рупу испод клиса и баца га што даље. Улагач је у овом тренутку 15-20 корака од ове рупе у правцу где ће клис бити бачен и покушава штапом да га дочека и заустави, да га врати ближе рупи. Играч који је одбио клис ставља свој штап на његово место. Улагач покушава да је погоди клисом да би био смењен. Ако не успе, одлази до клиса и гледа се број са његове горње стране.

Ако је пао на ивицу не важи се и баца се да падне правилно. Играч улаже сам клис код рупе, удара га штапом по наоштrenom крају и он одскаче. Играч у том трену покушава да га удари и пошаље далеко. Након што клис падне на земљу поново се понавља исто толико пута колико је показао број. Од последњег места где је пао клис, играч започиње да мери растојање до рупе, дужином штапа сакупља толико поена колико има дужина штапа. Када стигну до замке, играч ставља клис на његово место да би следећи играч могао да игра. Ово се наставља до промене након поготка или од следећег наизменично. Играч са најмање поена је побеђен у игри. Игра развија спретност, тачност, физику и умеће да се направи леп клис и штап.

19. ИГРА ЛОПТИЦАМА

је дечја игра која се игра са лоптицама направљеним од стакла, глине, керамике или порцелана, а понекад и са металним куглицама от машинских лагера или лоптица од глине испечених на сунцу од стране најсиромашније деце. Њихов пречник варира од око 0,5 до око 3 центиметара, у појединим случајевима скоро до 8 центиметара. Игра има много верзија. Један начин игре је цртање круга штапом у песку, а играчи се смењују и својом лоптом покушавају да изгурају лоптице других из круга. Други начин је копање рупе у песку или земљи и покушај убацивања лопте у рупу док се елиминишу лопте других играча. У трећој варијанти, циљ игре је да се погоде и „ухвате“ противнички кликери, те тако прелазе из једне руке у другу и мењају власника. Четврта опција је циљање уложених лопти, а такође се може циљати и противничка лопта.

За победу у игри користе се различите тактике, као на пример бацање лопте у заштићено или удаљено подручје. Као и код свих дечјих игара, правила се мењају

и прилагођавају окружењу. Ништа мање важно од спретности за игру је естетски ужитак због различитих боја и необичних лоптица.

20. ГУРАЛИЦА

Ово је играчка која има два дела: точак и гуралицу. Точак је најчешће метални, другачијег пречника и раније намене. Обруч је од бурета или од шпорета, бандаш за бицикл, обруч од фелне трактора, а најбоље од гвожђа пречника 5-7 милиметара и пречника 50-80 центиметара. Гуралица - челична жица 5-6 милиметара, на једном крају савијена као дршка од око 10 цм, а на другом крају, у облику слова U и затим савијена усправно на жицу тако да ширина кривине зависи од дебљине точка. Укупна дужина гуралице зависи од величине точка, али не дужа од 80 центиметара. Понекад су гуралице направљене од летве и савијеног лима прикованог на једном крају. Гурање се дешава само када се трчи.

21. НАРОДНА ЛОПТА

Игра Народна лопта је погодна и за млађу и за старију децу. 4, 6, 10 или више деце може да се игра. Подељени су у два тима и сваки тим бира свог капитена. Тимови заузимају своје унапред одређено поље за игру. Капитени обе екипе стоје иза крајње линије противничке екипе. Право игре са лоптом одређује се жребом. Циљ сваке екипе је да додавањем или добацивањем са својим капитеном погоде и избаце из игре противничке играче. Онај који је погођен, али не успева да ухвати лопту, иде иза крајње линије свог капитена и има право да му помогне. Ако лопта остане у пољу за игру погођеног, његова екипа има право да настави игру. Ако лопта напусти границу терена, тим са чије стране је отишла има право да игра са њом.

Овај материјал по пројекту YOUTHPartNET урађен је уз помоћ средстава Европске уније, кроз Програм прекограничне сарадње Интеррег-ИПП Бугарска-Србија, под бројем ССИ No 2014ТС1615СВ007. Садржај материјала је у потпуности одговорност партнера на пројекту – Народног читалишта „Гео Милев – 1954“ – Бугарска, Народне библиотеке „Детко Петров“ – Србија, Балканског омладинског фестивала „Младостта на Балканите“ – Бугарска и ни на који начин не може бити тумачен као став Европске уније или Управљачког тела програма.

